

11-8269

F-16

ARL
23

Albert Virella i Bloda

L'AVENTURA ULTRAMARINA DE LA GENT DE VILANOVA I LA GELTRÚ

i

LA NISSAGA DELS SAMÀ

Premi tema Penedès del
XVIII CONCURS SANT RAMON DE PENYAFORT

MUSEU DE VILAFRANCA

1990

*A la Biblioteca de
Victor Balaguer a la
qual m'he dirigit per
les informacions que
m'heu donat sobre els
Antics Vilanovins
Albert Virella
6 may 1991*

En aplicació de la Llei de Congregacions Religioses promulgada per la Segona República, el 27 d'octubre de 1933 autoritzà l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú l'ocupació de l'edifici del Col·legi Samà que fins aleshores havia estat regentat pels PP. Escolapis, ço que entre altres blasmes li valgué el dicteri de "maçó", que ell rebutjà amb tota l'energia⁽¹⁸⁰⁾ a Barcelona el 22 de novembre del mateix any.

Foren els seus fills: Victòria, que es casà amb Josep Fontcuberta i Casanoves, marquès de Vilallonga; Jaume, comte de Solterra, i Salvador, hereu del títol de marquès de Villanueva y Geltrú i posteriorment (1949) del de marquès de Marianao.

Salvador Samà i Coll fou el marquès de la post-guerra, va recompondre el parc Samà de Cambrils, deteriorat durant la Guerra Civil per l'ocupació que en feren les tropes i milícies, adaptant-lo per a la celebració de festivals de música. També arranjà la finca de Sant Boi, que fou convertida en un gran parc, avui de propietat municipal, però que manté, encara, el nom de parc Marianao. Adepte a D. Joan de Borbó, comte de Barcelona, acceptà un voluntari exili, residint a París, al bulevard de Malesherbes, on s'estatjava D. Joan en les seves estades a França.

Morí a París el 6 de març de 1976, sense descendència directa. Els títols nobiliaris són actualment en mans de les persones següents:

Marquesa de Marianao: Maria Victòria Samà i Coll, germana de Salvador Samà i Coll, esposa de Josep Fontcuberta i Casanoves, marquès de Vilallonga. Residents a Barcelona, carrer de Montcada, 25.

Marquès de Villanueva y Geltrú: Xavier Fontcuberta i Samà, resident a Barcelona, Carulla, 31-33.

2.6. ELS SAMÀ I JULIÁN ZULUETA

Creiem que seria incomplet el nostre relat si no esmentéssim la persona de Julián Zulueta i Amondo, encara que només fos pel grau de parentiu amb Salvador Samà i també per la gran influència que ambdós tingueren en els problemes de Cuba.

Julián Zulueta i Amondo nasqué l'any 1814 a Anúcita (Àlaba) i anà a Cuba el 1832;⁽¹⁸¹⁾ el 1842 es casà amb Francisca (Paquita) Samà i Mota, filla de Jaume Samà i Martí i neboda de Salvador Samà i Martí. Zulueta fou el primer marmessor testamentari del dit Salvador, que morí el 1866; fou l'hisendat que tingué els "enginyers" productors de sucre més grans de tota l'illa. Participà activament i passivament en el tràfic i ús d'esclaus, obtingué càrrecs representatius, condecoracions i títols no-

biliaris i morí a l'Havana d'una caiguda de cavall. El succeí un fill seu, Salvador Zulueta i Samà (1878), i aquest fou succeït pel seu hereu Narcís Zulueta i Martos (1918), que ja havia perdut el cognom Samà, per ser de la línia femenina.

Zulueta arribà a Cuba amb més ambicions que diners, però, afavorit per la sort d'una inesperada herència del seu oncle, es dedicà al comerç a l'engròs de provisions, amb el qual acumulà un gran capital que invertí en l'adquisició i millorament d'«enginyers» sucres, dels quals de moment n'explotà tres anomenats *Vizcaya* (jurisdicció de Colón), *Habana* i *Álava* (jurisdicció de Cienfuegos). Aquest darrer comptava amb una dotació de sis-cents esclaus i tenia capacitat per produir dues-centes mil caixes de sucre (any 1860) i un benefici anual net de dos-cents mil pesos. Més tard també foren seus els «enginyers» Espanya i Zaza. José Luciano Franco reconegué:

Julián de Zulueta, cuyas dotes de organizador son innegables, supo defender sus ingenios, esclavos y privilegios, mediante una bien dirigida propaganda, en la que empleó todos los recursos a su alcance.

Com que les necessitats de mà esclava augmentaren de dia en dia i també pujava extraordinàriament el preu a què es venien els esclaus, Zulueta, segons sembla, procurà entrar en contacte amb factories de la costa d'Àfrica com la del famós negrer Pedro Blanco Fernández de Trava, natural de Màlaga, nascut l'any 1795 i mort a Barcelona l'any 1854, boig rematat, en un xalet de Sant Gervasi de Cassoles.

L'esmentat José Luciano refereix un cas típic com fou el desembarcament de mil dos-cents africans, transportats per la fragata *Lady Suffolk* a la Bahía Cochinos, el 18 de maig de 1853. Zulueta assistí al desembarcament i, personalment, va conduir part de la negrada a l'«enginyer» Santa Rita, propietat de l'hisendat català Josep Baró i Blanxart, a la jurisdicció de Cienfuegos. Es produí un gran escàndol i el general Cañedo ordenà al cap principal de la policia de l'Havana la detenció de Zulueta. Aquest, a les onze de la nit, es presentà a la residència de Julián. Hi entrà forçant la porta i trobà Zulueta en companyia del seu oncle polític Salvador Samà.

Zulueta fou pres i portat a la fortalesa de *La Cabaña*. Era el 20 de juny de 1853 i el pres només en sortí el 4 d'agost, en virtut d'un informe mèdic, i fou traslladat a casa seva. El procés acabà al cap de dos anys, amb l'absolució de l'agosarat negrer.

Zulueta tenia contactes amb Londres on, segons Hugh Thomas, el seu cosí Pere (fill d'un diputat per Cadis que fou president de les Corts) era negociant i exportador de mercaderies que ben sovint anaven a las

EXCMO SR D. JULIAN ZULUETA,

Coronel del 2º Batallon de Voluntarios de la Habana.

Fig. 24

ben conegudes factories de Pedro Blanco, a l'estuari del riu Gallines. Julián també feia el tràfic en combinació amb el seu cosí Pere; era un dels últims operadors del tràfic triangular, ja que a mitjan segle XIX el tràfic clandestí seguia de preferència les rutes directes: l'Havana- Àfrica - l'Havana i també Brasil - Àfrica - Brasil.⁽¹⁸³⁾

El tràfic, però, era com el joc, i no hi havia manera de deshabituarse'n. El 1863, el vapor *Cicerón* que formava flotilla amb altres tres vaixells propietat de Zulueta, Josep Baró i Josep Carreres de l'Havana i Josep Rousel (Rossell?) de Cárdenas, desembarcà un carregament de 1.105 esclaus en una platja propera a Matanzas. El coronel Argüelles els interceptà i capturà, i rebé per aquest fet un premi de 15.000 dòlars. Poc després va vendre 141 esclaus, dels teòricament emancipats, pel preu de 700 a 750 dòlars cadascun. Fugí cap a Nova York a tota pressa. La causa seguí el seu curs i cada vegada esquitxava més presoners. El capellà que signà les partides de baptisme que serviren de document per a la venda que féu el coronel Argüelles també fou pres, i això pequè hagué de falsificar tot un llibre sencer de la seva parròquia. Un altre pres de qualitat fou Julián de Zulueta.⁽¹⁸⁴⁾

Zulueta aprofità l'esclat independentista de l'any 1868 per ressuscitar els batallons de milícies voluntàries de l'Havana. Cada batalló tenia el seu coronel, Zulueta n'era del segon; altres es cognominaven Morales, Herrera, Martínez Valdivieso, Calderón. No ens dol que no hi hagi cap cognom català. Zulueta, que presidí el Comitè Espanyol, en nom propi i dels restants membres del mateix comitè oferí el pagament dels havers de dos mil voluntaris en campanya. Lersundi, que disposava de poca tropa de línia i de massa voluntaris, presentà la dimissió, que fou acceptada. Fou enviat el general Dulce, que contrariava als espanyolistes més radicals i ja de bell antuvi fou mal vist per la milícia voluntària de l'Havana, com aviat es posà de manifest quan el capità general determinà posar en llibertat un pres polític anomenat Balisario.⁽¹⁸⁵⁾ El tercer batalló de voluntaris s'oposà a les ordres superiors, fou rellevat pel segon batalló que comanava Zulueta i aquest, assentint a les ordres rebudes, posà en llibertat el pres, ço que li valgué la crítica ferotge. I és que Zulueta, més intel·ligent que molts dels hisendats havaners, preveia que el tràfic i el treball esclau eren a les acaballes i, de grat o per força, caldria així acceptar-ho. El 13 de setembre de 1873, en una junta d'hisendats presidida per Zulueta, la directiva presentà un projecte per a l'emancipació de l'esclavitud.⁽¹⁸⁶⁾ Tal vegada era un parany o alguna cosa així, però la gran majoria dels assistents a la reunió rebutjaren aquest projecte i qualsevol altre. Davant de les divisions de parers que arreu es notaven, Zulueta ja havia dimitit de la presidència del Casino

Espanyol de l'Havana el dia 3 d'agost de 1873, però el 28 del mateix més tornava a ser-ne elegit per aclamació. Quan el governador de l'illa determinà la incautació dels béns dels cubans i residents que s'havien sumat a la insurrecció, incloent-hi els estrangers,⁽¹⁸⁷⁾ Zulueta s'hi oposà, com s'oposà a totes les actituds de repressió venjativa i exagerada. Ell sabia prou bé les campanyes que es movien a l'estranger a cada "atrocitat" comesa per les tropes o la gent "peninsular"; i, com ell, una minoria coratjosa i decidida féu que s'arribés al tractat de Zanjón, el 10 de febrer de 1878. Zulueta no pogué gaudir gaire d'aquella treva. La seva mort, accidental, el 4 de maig del mateix any, li impedí de veure l'evolució d'uns esdeveniments als quals qui sap si ell i alguns més com ell haurien pogut donar un camí que no és pas el que seguiren.

Zulueta morí amb totes les honres que, merescudes o no, és costum retre en semblants casos. Havia estat regidor, tinent d'alcalde i alcalde corregidor de la ciutat de l'Havana. Tenia, com no!, les grans creus d'Isabel la Catòlica i de Carles III; per reial despatx del 23 de juliol de 1875 se li concediren els títols de marquès d'Àlava (per l'«enginy» del mateix nom), i vescomte de Casa Blanca (per les instal·lacions portuàries) i senador del regne.

RESUM I CONCLUSIÓ

En aquest nostre treball hem pretès exemplificar en un cas concret, el de Vilanova i la Geltrú, el que foren els inicis i el desenvolupament del que hem anomenat *l'aventura ultramarina*, desglossant-la en dues parts ben diferents, segons un predeterminat ordre cronològic.

El primer capítol abraça tot el segle XVIII, dins del qual es forja l'esperit mariner ultramarí d'acord amb unes directrius ben precises: la producció excendentària de productes exportables (vins i aiguardents); en segon lloc, la formació de personal apte per a transportar i vendre els excedents formats, ço és, mariners i comerciants; gent de la mateixa fusta, ja que són molts els mariners que, cansats de gronxar-se sobre les ones, determinen plantar-se i posar botiga on sigui.

En tercer lloc tenim els vaixells. Des que aquests vaixells s'interenen pel mar gran, són necessàries certes modificacions, de mida, d'ormeig, de capacitat i d'assegurança. A les tartanes i llondros, les succeeixen les barques grosses sense nom propi, que després s'aniran anomenant pailebots, bergantins, goletes, corbetes, fragates... El patró, a poc a poc, s'ha de valdre de l'ajut d'un pilot; a l'experiència en la maniobra s'uneix l'exactitud en el rumb i en la derrota. Aquesta fou la feina